

Субін-Кожевнікова А. С.*Вінницький національний технічний університет
(Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, 21021, Україна; e-mail: alena.subin@gmail.com)***ВИЗНАЧЕННЯ СТИЛЬОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ БУДІВЛІ УЧБОВОГО КОРПУСУ РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА м. ВІННИЦІ**

У статті розкрито історико-архітектурні особливості будівлі учбового корпусу вінницького реального училища, яка є пам'яткою архітектури місцевого значення. Висвітлено ступінь наукової розробки даної теми та встановлено значимість будівлі, як важливого елементу історичного середовища. Доведена необхідність подальшого дослідження з метою збереження пам'ятки та розвитку пізнавально-естетичного та туристичного аспекту рекреації міста загалом.

Ключові слова: історизм, національна ідентичність, псевдо-російський стиль, реальне училище, освіта, модерн.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. З початком ХІХ століття в європейській культурі, під впливом романтичних тенденцій, відбуваються значні зміни у формуванні уявлень про національну ідентичність. Шляхом звернення до матеріального та духовного надбання попередніх поколінь, також продукується самовизначення суспільства царської Росії, в межах якої перебувала частина України. Наслідком підйому інтересу до народного зодчества є виникнення псевдо-російського стилю, що являє собою інтерпретацію та стилізацію російської архітектурної спадщини ХVІ–ХVІІ ст.

Завдяки колонізаторській імперській політиці, тенденція використання російських допетровських традиційних форм в архітектурі ХІХ століття поширилась і на українських землях. Хоча найбільшу кількість виразних зразків архітектурного ретроспективізму можна знайти серед храмового зодчества (Свято-Покровська церква, м. Київ; Свято-Пантелеймонівський чоловічий монастир, м. Одеса), протре цей стиль знаменувався також низкою громадських та приватних будівель (прибуткові будинки Києва, готель «Континенталь», м. Маріуполь; бібліотека Маразлі, м. Одеса).

Яскравим представником псевдо-російського зодчества на теренах Поділля є будівля учбового корпусу вінницького реального училища. Тому виникла необхідність у встановленні стильових особливостей у вирішенні художньо-композиційних задач з метою збереження архітектурної своєрідності.

Мета та завдання дослідження. Дослідити передумови виникнення та ареал розповсюдження псевдо-російського стилю при проектуванні споруд певного функціонального призначення на теренах Поділля. Шляхом здійснення історико-архітектурного аналізу будівлі учбового корпусу реального училища, виявити характерні стилістичні особливості та композиційні прийоми, з метою визначення впливу об'єкту на формування архітектурного середовища історичної частини міста Вінниці кінця ХІХ ст.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи: емпіричного (спостереження, порівняння, узагальнення) та теоретичного (гіпотеза, аналіз, класифікація, систематизація) досліджень; спеціальні професійні методи (метод натурних обстежень, фотограмметричних обстежень, морфологічного аналізу).

Аналіз останніх публікацій. Створення цілісної картини становлення та розвитку архітектури м. Вінниці доби капіталізму потребує ретельного дослідження архітектурно-містобудівної спадщини, результати якого відтворено у наукових працях таких дослідників: С. Г. Царенко [3], О. Бируля [8], Л. М. Денисова [3], С. М. Єсюнін [1], А. М. Подолиний [3] та ін.

Особливе місце займає питання поширення та впливу різних архітектурних стилів, зокрема традиційних російських засобів художньої виразності, на формування архітектурного обличчя українських міст наприкінці ХІХ ст. До даного питання у своїх роботах звертались: Д. В. Малаков [8], В. В. Вечерський [8], Д. В. Леонтьєв

[10], Ю. С. Асеев [8], В. І. Тимофієнко [8] та ін.

Результати дослідження. Культура та освіта на Поділлі в кінці XIX ст. розвивалась в несприятливих історичних умовах. Проте швидкий темп розвитку науки та техніки, індустріалізація та формування капіталістичних відносин вимагали дедалі більшої кількості кваліфікованих робітників та освічених держслужбовців, що зумовлювало збільшення кількості навчальних закладів. Для вирішення проблеми підготовки технічних кадрів на Поділлі, створюються освітні заклади нового типу – реальні, технічні та комерційні училища, учительські семінарії тощо (реальне училище в м. Проскурів, технічне училище в м. Кам'янець-Подільський) [1].

У Вінниці, на кінець XIX ст., за відсутності відповідних навчальних закладів, основна кількість дітей не мали змогу отримати освіту. Так в 1899 р. у місті проживало 4027 дітей шкільного віку, а отримували знання в навчальних закладах лише 1179 учнів [2]. Тому міська влада приклала значних зусиль для розвитку освіти та домоглася відкриття реально училища (в 1890 р. до Вінниці за царським указом було переведено з Могилів-Подільська) [3].

Реальне училище було типом середнього навчального закладу, в якому обов'язкові латинська та грецька мови були замінені на сучасні європейські, на відміну від класичного училища. Також головна увага приділялася вивченню технічних наук. Зі спогадів мемуариста, випускника вінницького середнього навчального закладу, Яна Лазовського: «Російське чоловіче реальне училище виникло вже в XIX ст. і розміщувалось у власному будинку з садом. Воно мало сім класів і підготовчий. Дирекція та вчительський персонал були, за винятком ксьондза-законовчителя, виключно російськими. Рівень навчання був більше ніж добрий» [4] (рис. 1).

Будівля учбового корпусу реального училища (нині Вінницький торговельно-економічний інститут), що знаходиться на розі вул. Соборна, 87, Театральна, 18, є яскравим представником псевдо-російського

стилю. Нівелювання культу деталі та прийняття узагальненого трактування форми в архітектурі, на противагу еkleктизму, дозволило створити нове джерело художньої виразності підпорядкованої імперській ідеології.

Рис. 1. Будівля учбового корпусу Вінницького реального училища (з листівки 1900-х рр.).

Будівництво будинку було завершено у 1888 році за проектом інженера-архітектора Київського навчального округу М. І. Чекмарьова. Кошти на будівництво навчального закладу заповів заможний купець Цяля Вайнштейн. Проте, задля забезпечення належних умов навчального процесу, згідно до постанови Міської Думи від 12 червня 1889 р., було ухвалено рішення добудувати ліве крило училища та побудувати будинок для директора, інспектора та класних наставників. [5] Будівництвом керував австрійський підданий архітектор В. Краузе. [6]

У 1906 р. за проектом архітектора Г. Артинова була переобладнана частина приміщень на першому та другому поверхах, у зв'язку зі збільшенням учнів (в перший рік навчання в училищі нараховувалось 150 учнів, у 1897 р. вже навчалось 282 учні) [4] (рис. 2).

Двоповерховий, Г-подібний у плані будинок зі світлими приміщеннями, розташованими за коридорною системою, знаходився в кінці Поштової вулиці, що була головною віссю міста (з 1913 р. – Миколаївський проспект). Завдяки архітектурній виразності офіційно затвердженого псевдоросійського стилю, будівля помітно вирізнялась серед історичної забудови. Парапети, маленькі башти, “пузаті” колони,

фронтони, що оздоблюють чоло, виконані в суто-московському церковному стилі. [7]

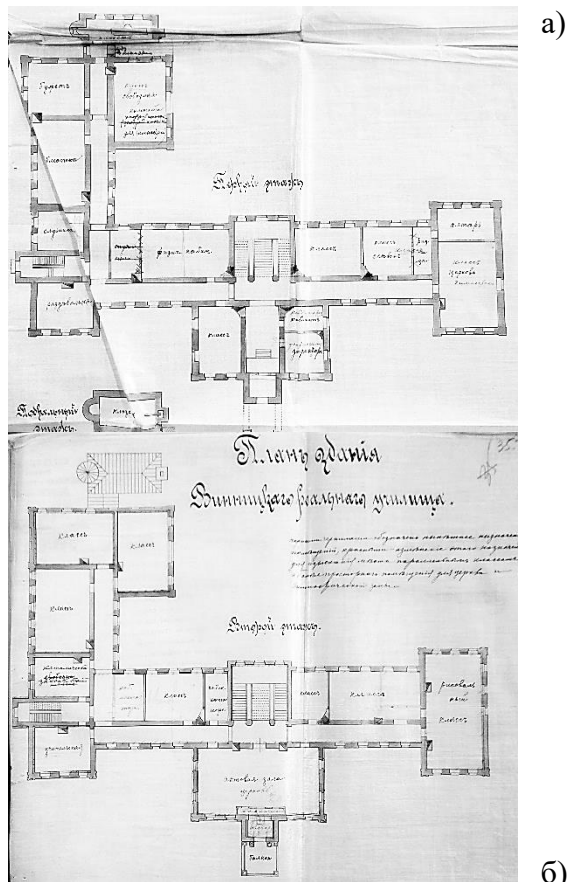

Рис. 2. Проект перепланування будівлі реального училища, 1906 р.:

а) план першого поверху; б) план другого поверху.

Три ризаліти на головному фасаді мають шатрове завершення різного об'єму та прикрашені рядом стилізованих кокошників. Виступаючий об'єм центрального ризаліту оформлений по другому поверху портиком з двома колонами, підкресленими ентазисом та завершеними яйцеподібними капітелями. [3] Також кути другого поверху прикрашені лопатками-балясинами. Лінія карнизу підкреслена поясом дрібних дентикул. Вхідний портал був доповнений ганком, що не зберігся.

Дещо простішими виглядають бічні ризаліти, проте кути першого поверху рустовані, другого – оформлені подвійними напівколонами з диньками. Вікна першого поверху прямокутні в стилізованих наличниках, другого – з напівциркульними перемичками.

Коридорне планування відповідало сучасним вимогам організації простору навчального закладу. Класні кімнати світлі, просторі, мали пічне опалення. У вестибюлі – парадні багатомаршеві чавунні сходи, на яких викарбуваний напис, що зберігся до наших днів: “Чугунно-литейный и механический заводъ. Винница”. [7] Промені, що пронизують яскраве вітражне панно, чудово освітлюють внутрішній простір сходового маршу. (рис. 3)

Рис. 3. Організація простору сходової клітки (фото автора, 2017 р.).

Широке застосування металевих виробів в оздобленні фасадів та інтер'єрів, як фігурні стовпчики та арки ганку, ковани парапети даху та ажурні сходи з рослинним орнаментом, знаменувало перехід від історичного романтизму до нової стильової течії. Модернізація національних форм в архітектурі того часу тісно пов'язана зі складними процесами художнього, ідеологічного та політичного життя. [8]

Окрім загальних класів вінницьке реальне училище мало фізичний та математичний кабінет, свою метеорологічну станцію. А завдяки зусиллям талановитого вчителя малювання, засновника вінницького краєзнавчого музею, В'ячеслава Федоровича Коренева, був створений клуб «Спорт» з водних видів спорту. Також в художній студії, що її очолював митець та громадський діяч, отримували освіту здібні учні, серед них був Натан Альтман. Студійці-реалісти у 1913 р. на II Всеросійській виставці в Києві отримали золоту медаль [3].

Важливою подією у житті училища стало відкриття церкви на другому поверсі, що була освячена в ім'я рівноапостольних Кирила та Мефодія. Іконостас для церкви

виконав український живописець О. Мурашко [3] (рис. 4). Закон Божий викладав талановитий педагог, автор ряду наукових праць з історії Поділля, священник І. О. Шипович [3].

Рис. 4. Училищна домовна церква (фото 1915 р.).

Чимало видатних людей Вінниччини пов'язали свою долю з училищем. Так у 1891 році, склавши іспити у Реальному училищі, звання народного вчителя отримав видатний український письменник та громадський діяч Михайло Коцюбинський [6].

У 1915 р. реальне училище було переведене до приміщення жіночої гімназії, а в його аудиторіях був розташований військовий шпиталь, який 8 травня 1916 р. відвідав імператор Микола II з сім'єю [9].

Нині тут розмістився Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (рис. 5).

Рис. 5. Будівля ВТЕІ КНТЕУ (фото автора, 2017 р.).

Процес формування міського середовища в кінці XIX століття у Вінниці лише розпочався. Архітектурі тієї доби притаманне широке застосування класицистичних та ренесансних пластичних форм та навіть їх об'єднання. [10] Проте, на тлі загальнодержавного інтересу до культурного

надбання, відокремились національно-романтичні напрямки, наприклад псевдо-російський стиль. Ці художні явища відбувалися під час стрімкого розвитку науки та техніки, що дозволило впровадити нові будівельні матеріали та функціонально-планувальні рішення.

Висновки. У даній статті було висвітлено історико-архітектурні та стильові особливості будівлі учбового корпусу вінницького реального училища, яка є своєрідним символом останнього десятиліття XIX ст.

Проаналізувавши стилістичні засоби та композиційні прийоми вирішення функціональних задач пам'ятки архітектури місцевого значення, виявлено вплив форм російського зодчества допетровського періоду. Проте, поряд із застосуванням традиційних елементів, відчувається вплив модернових тенденцій і як наслідок отримання нової виразності.

В умовах високої історичної та культурної інформативності будівлі учбового корпусу реального училища, можна зробити висновки про необхідність комплексного наукового підходу до вивчення історико-містобудівних пам'яток Вінниці із подальшим збереженням традиційного середовища та історичного оточення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єсюнін С. М. Міста Подільської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.: монографія / С. М. Єсюнін. – Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2015. – 336 с., іл.
2. Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область / АН УРСР, Головна редакція Української радянської енциклопедії; редкол.: Олійник А. Ф. (голова) та ін. – Харків: Книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе, 1972. – 778 с.
3. Пам'ятки історії та культури Вінницької області. Вінниця / ред. кол. тому Зводу пам'яток іст. та культ. України у Вінницькій обл.: Ю. А. Зінько (гол. ред.), С. М. Василюк (заст. Гол. ред.), К. І. Висоцька [та ін.]; автор. колектив: А. В. Войнаровський, С. Д. Гальчак, С. О. Гусев [та ін.]; упоряд.: Ю. А. Зінько, А. М. Подоліний. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 224 с., іл.
4. Вінниця у спогадах: у 3 т. Т. I XIX – початок XX ст. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 720с.: іл. (Серія "Подільська старовина").
5. Переписка с попечителем Киевского учебного округа о постройке здания реально училища в г. Виннице 1899р. // ДАВО, Ф. Д-75, Оп. 1, Спр. 25.

6. Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету: 40 років розвитку і звершень. – Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ. – 224с.
7. Бируля О. В. Архітектурна історія Вінниці / О. В. Бируля – Вінниця: Державна друкарня ім. Леніна, 1930. – 70 с.
8. Історія української архітектури / Ю. С. Асеев, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофійка. – К.: Техніка, 2003. – 472с.
9. Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область / АН УРСР, Головна редакція Української радянської енциклопедії; редкол.: Олійник А. Ф. (голова) та ін. – Харків: Книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе, 1972. – 778 с.
10. Леонтьев Д. В. Архітектура України. Велика ілюстрована енциклопедія. – Х.: Веста, 2010. – 224 с.: іл.

Subin-Kozhevnikova A. THE STYLE PECULIARITIES DETERMINATION OF THE EDUCATIONAL BUILDING OF THE REAL SCHOOL IN VINNICYA

The article discover the historical and architectural features of the Vinnytsia real school building, which is a local architectural monument. It highlighted the degree

of scientific development of this topic and identified the significance of the building as an important element of the historical environment. It proved the necessity of further research in order to preserve the monument and develop the cognitive-aesthetic and tourist aspect of the city's recreation.

Keywords: historicism, national identity, pseudo-Russian style, real college, education, modernism.

Субин-Кожевникова А. С. ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТИЛЕВЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЗДАНИЯ УЧЕБНОГО КОРПУСА РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА г. ВИННИЦЫ

В статье раскрыто историко-архитектурные особенности здания учебного корпуса винницкого реального училища, которое является памятником архитектуры местного значения. Освещены степень научной разработки данной темы и установлена значимость здания, как важного элемента исторической среды. Доказана необходимость дальнейшего исследования с целью сохранности памятника и развития познавательно-эстетического и туристического аспекта рекреации города в целом.

Ключевые слова: историзм, национальная идентичность, псевдо-русский стиль, реальное училище, образование, модерн.

УДК 72.035

Хороша О. І.

*Вінницький національний технічний університет
(Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, 21021, Україна; e-mail: Ksyun_@ukr.net)*

МАСТОК ГРОХОЛЬСЬКИХ-МОЖАЙСЬКИХ – ЕВОЛЮЦІЯ ПАЛАЦУ ВІД ІСТОРИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДО СУЧАСНОЇ РЕСТАВРАЦІЇ

У статті проведено історико-культурний та архітектурно-містобудівний аналіз основних періодів розквіту, занепаду та відновлення палацу кінця XVIII століття. Проаналізовано характерні його стилістичні риси архітектури. Проведено порівняльний аналіз з іншими садибами раннього класицизму Східного Поділля. Виявлено основні художньо-декоративні прийоми, закономірності та композиційно-просторові вирішення у формуванні архітектури палацу.

Ключові слова: палац, архітектурна пам'ятка, ранній класицизм, Можайський, масток, ордер, стиль, фасад.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Розвиток української архітектури протягом багатьох століть неможливо уявити без унікальних творів, які потребують вивчення, глибокого і змістовного аналізу. По кількості палацових комплексів та розмаїтті стилістичних вирішень, що мали місце на Східному Поділлі, значну частку становили саме споруди класицизму – стилю, який був схвалений царською владою та довгі роки створював тенденції до розвитку садибної архітектури. Суспільно-економічні та політичні зміни в Україні, період бездержавності від XIX до

кінця XX століття, гостро вплинули на стан архітектурних пам'яток та їх збереження. Серед численних архітектурних шедеврів Вінниччини своє місце посідає і палац у Вороновиці, збудований у характерних рисах витонченого раннього класицизму, який наслідували зодчі Європи та царської Росії.

Від свого створення та до сьогодні палац Грохольських-Можайських майже зберіг свою цілісність та архітектурно-декоративне оздоблення, пройшовши довгий шлях перепланувань та реставрацій. Як і